

საბანკო საქმეთრის საქმიანობის რეგულირების საკითხისათვის

მაია გომოხია

ივ. ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის
სახელმწიფო უნივერსიტეტის
ასოცირებული პროფესორი
mayagogokhia@gmail.com

ფულად-საკრედიტო პოლიტიკის ეფექტიანობაზე მსჯელობა შესაძლებელია იმის გათვალისწინებით, თუ რამდენად შეესაბამება ფულადი მასის სიდიდე ეროვნული ეკონომიკის მოთხოვნებს, შეუფერხებლად ხორციელდება თუ არა ანგარიშსწორება ეკონომიკურ სუბიექტებს შორის, არსებობს თუ არა ქვეყანაში საინვესტიციო საქმიანობის ხელშეწყობი გარემო, როგორია ინფლაციის დონე და ფინანსური რესურსების ღირებულება ეკონომიკური სუბიექტებისათვის. აღნიშნულის შეფასებისათვის შესაძლებელია სხვადასხვა მაჩვენებლის გამოყენება, როგორიცაა: ეროვნული ვალუტის კურსის სტაბილურობა, ინფლაციისა და ეკონომიკის მონეტარიზაციის მისაღები დონე, ინვესტიციების მოცულობა, საგადახდო სისტემის ხარისხი და საიმედოობა, ფინანსური ბაზრის ინფრასტრუქტურის განვითარების დონე. სტატიაში სწორედ აღნიშნულ საკითხებზეა ყურადღება გამახვილებული.

საკვანძო სიტყვები: ფინანსური სტაბილურობა; მონეტარული პოლიტიკა; ეკონომიკური ზრდა; საბანკო სექტორის რეგულირება.

ფინანსური სტაბილურობა და ეკონომიკური ზრდა

საქართველოში საფინანსო სისტემა ბანკებზეა ორიენტირებული. საბანკო სისტემის ეფექტიანობის ინდიკატორებს წარმოადგენს: კაპიტალიზაციის დონე, აქტივების ხარისხი, ოპერაციების დივერსიფიცირება, სარეზერვო ბუფერების არსებობა, გაკოტრებათა სიხშირე, დეპოზიტების დაზღვევის ეფექტიანი სისტემა.

ცენტრალური ბანკი მიისწრაფვის რა ინფლაციის შეზღუდვისაკენ და ვალუტის კურსის სტაბილურობისკენ, შეიძლება ატარებდეს ძალზე მკაცრ მონეტარულ პოლიტიკას, ეკონომიკური ზრდის ინტერესების საზიანოდ.

პრაქტიკა აჩვენებს, რომ ბოლო ათწლეულების კრიზისებთან დაკავშირებით, რეგულატორები, მთლიანად საზოგადოება, უპირატოსობას ანიჭებს ფინანსურ სტაბილურობას ეფექტიანობის საზიანოდ [1, გვ. 33].

ამავდროულად მნიშვნელოვანია საბანკო სექტორის მართვისა და რეგულირების მეთოდების განვითარება, რაც ბანკებს დააინტერესებს განახორციელონ საპროექტო დაფინანსება, დააკრედიტონ რეალური სექტორი, სპეკულაციური ფინანსური ოპერაციების საპირწონედ.

საბანკო სექტორის უნარს, დააკმაყოფილოს ეკონომიკური სუბიექტების მოთხოვნები, ასახავს ისეთი ინდიკატორები, როგორიცაა: კრედიტის ხვედრით წონა მშპ-ში, საკრედიტო დაბანდების სტრუქტურა და მისი დინამიკა ქვეყანაში, საბანკო კრედიტის წილი ძირითადი საშუალებების დიფანანსების წყაროებში, რაც განვითარებულ და ბევრ განვითარებად ქვეყანაში 55-60%-ია.

საქართველოში სესხების (მოიცავს ბანკების და მიკროსაფინანსო ორგანიზაციების მიერ გაცემულ სესხებს და ასევე ადგილობრივად გამოშვებულ ობლიგაციებს) ფარდობა მშპ-სთან 60%-ია. 2017 წელს, კომპანიებზე ბანკების მიერ გაცემული სესხის ზრდამ, კურსის ეფექტის გამორიცხვით, 12,1% შეადგინა. თუმცა, კომპანიების შემთხვევაში გასათვალისწინებელია ალტერნატიული დაფინანსების წყაროები, როგორიცაა პირდაპირი საგარეო სესხები და კორპორატიული ობლიგაციები. 2017 წლის დეკემბრის მონაცემებით, კომპანიების ჯამურ დაკრედიტებაში საგარეო პირდაპირი დაფინანსების წილი 52%-ია, ხოლო ობლიგაციების წილი – 1,4%. კრედიტები ძირითადად სამომხმარებლო სესხითაა წარმოდგენილი [2].

2014 წლისთვის მონეტიზაციის საშუალო მსოფლიო დონე შეადგენდა 125%-ს, განვითარებული ქვეყნებისთვის კი – 150%-ს და მეტს. საქართველოში 2018 წლისთვის M2 აგრეგატი შეადგენდა 8 მლრდ ლარს, ხოლო მშპ – 10, 165 მლრდ ლარს[3]. ამასთან, ინფლაციის ტემპების ცვლილება შესაძლებელია არ იყოს მჭიდრო კორელაციაში ეკონომიკის მონეტიზაციის შემცირებასთან, მაშინ როცა ინვესტიციების ზრდა პიდაპირ დამოკიდებულებაშია მოცემულ მაჩვენებელთან.

განვითარებული ქვეყნების მართვის სისტემებში აღიარებულია ფულად-საკრედიტო პოლიტიკის მიზნების განსაზღვრის აუცილებლობა ეკონომიკური ზრდის მაჩვენებლების და არამხოლოდ ინფლაციის მაჩვენებლის საფუძველზე. აშშ-ის ფედერალური სარეზერვო სისტემის მონეტარული პოლიტიკის მიზნები, საბოლოო ანგარიშით, მიმართულია გრძელვადიანი ეკონომიკური ზრდისა და დასაქმების უზრუნველყოფაზე [4].

როგორც ცნობილია, 2016 წელს სებ-ის ორგანულ კანონში შესწორება შევიდა, რომლითაც ეროვნული ბანკი პასუხისმგებელია არა ეროვნული ვალუტის სტაბილურობაზე, არამედ თარგეტირებული ინფლაციის მაჩვენებელზე და ზოგადად ფინანსური სისტემის სტაბილურობაზე. თავი რომ დავანებოთ მარტივ ჭეშმარიტებას – სტაბილური ეროვნული ვალუტის გარეშე არ არსებობს სტაბილური ფინანსური სისტემა – მიზნობრივი ინფლაციის დონის მიღწევამდე ეროვნული ბანკი, ამ შესწორებიდან გამომდინარე, სრულებით არ არის დაინტერესებული რეფინანსირების შემცირებით და ლარის გამყარებით [5, გვ. 217].

ბოლო პერიოდში საზღვარგარეთ ჩატარებული ფინანსური არასტაბილურობის გამოკვლევებში მითითებულია შესაძლებლობაზე ავირიდოთ შოკების ფართო სპექტრი ფინანსურ სექტორსა და მთლიანობაში ეკონომიკაზე მეგარეგულატორის შექმნის გზით [6]. ამის თვალსაჩინო მაგალითია ევროკავშირის ფარგლებში შექმნილი ახალი საზედამხედველო ორგანო ESRC (European Systemic Risk Council), რომლის მიზანია სისტემური რისკების მონიტორინგი.

ჩვენი აზრით, საქართველოს ეროვნული ბანკი არ ფლობს ბანკებისა და სხვა საფინანსო შუამავლების ბიზნესმოდელზე ზემოქმედების ინსტრუმენტარს, რაც ხელს შეუწყობდა გრძელვადიანი ინვესტიციების მიმზიდველობის ამაღლებას ეკონომიკის რეალურ სექტორში. ამასთან, თანამედროვე ქართული ფინანსური სექტორის მოდელში დაფიქრებას იწვევს მისი ინსტიტუციონალური სტრუქტურა. ჰერფინალდ – ჰირშმანის ინდექსის (HHI) მიხედვით, საქართველოში აქტივების კონცენტრაცია ერთ-ერთი ყველაზე მაღალია ევროპის ქვეყნებს შორის.

ცენტრალური ბანკების უფლებამოსილება

საბანკო სექტორის რეგულირების თანამედროვე მოდელის საკვანძო საკითხია ცენტრალური ბანკების საქმიანობის ორგანიზება და მათი უფლებამოსილების საზღვრები. ვაანალიზებთ რა 2008-2010წწ. მსოფლიო ფინანსური კრიზისის შედეგებს სხვადასხვა ქვეყნისათვის, რომლებიც იყენებენ განსხვავებულ მიდგომებს საბანკო სექტორის რეგულირების ორგანიზებისადმი, ყოველი მოდელისათვის შეიძლება მოვიყვანოთ ქვეყნის მაგალითი, სადაც კრიზისმა გამოიწვია სისტემურად მნიშვნელოვანი ბანკების კრაში ან პირიქით, კრიზისის შედეგები საბანკო სისტემისათვის არც ისე მნიშვნელოვანი იყო. ამგვარად, საბანკო ზედამხედველობის ეფექტიანობას განსაზღვრავს არა იმდენად, თუ რომელი და რა რაოდენობის ორგანოები ახორციელებს მას, არამედ ზემოქმედების რომელ ინსტრუმენტებს ფლობენ ისინი კანონმდებლობის შესაბამისად, მათი თანამშრომლების პროფესიონალიზმი და ორგანიზაციული სტრუქტურა.

უმნიშვნელოვანესი ინსტიტუტი, რომელიც უზრუნველყოფს ნდობას საბანკო სისტემისადმი, არის დეპოზიტების დაზღვევის სისტემა.

საქართველოს ეკონომიკის სხვადასხვა სექტორის არათანაბარზომიერი განვითარებისა და გლობალიზაციის პროცესის არსებითი გავლენის გამო, ქართულ ფინანსურ სექტორზე, ფულად-საკრედიტო პოლიტიკის ინსტრუმენტების ზღვარგადასულ გამოყენებას, კომერციული ბანკების საქმიანობაზე კონტროლისა და ზედამხედველობის პრაქტიკის გარეშე, შეუძლია გამოიწვიოს ფულად-საკრედიტო პოლიტიკის რეალურ ეკონომიკაზე ზემოქმედების გადამცემი მექანიზმის (ტრანსმისიური მექანიზმის) დარღვევა.

რეგულირების ინსტრუმენტების მეორე ჯგუფი დაკავშირებულია პრუდენციული ზედამხედველობის ფუნქციების რეალიზებასთან, რაც თანამედროვე პირობებში არსებითად ვითარდება და იცვლება როგორც ეროვნულ, ასევე საერთაშორისო დონეზე. ბაზელი III-ის დანერგვა არაერთმნიშვნელოვანია საბანკო სექტორისა და ეროვნული ეკონომიკის ინტრესების ჰარმონიზაციისათვის.

მაკროპრუდენციული რეგულირების ძირითადი მიმართულებებია:

- საბანკო სექტორის მდგრადობის კონტრ/ციკლური რეგულირება (კაპიტალის დამატებითი ბუფერების საშუალებით);

- საბანკო სისიტიემის ლიკვიდობის შენარჩუნების სტიმულირება;

- რისკების კონცენტრაციის რეგულირება.

ინფლაცია საქართველოში ძირითადად არამონეტარულ ხასიათს ატარებს. ეკონომიკის მონეტიზაციის არსებული დაბალი დონისას, ფულად-საკრედიტო პოლიტიკის ღონისძიებები ქართულ ეკონომიკურ დინამიკაზე უფრო ნეგატიურ გავლენას ახდენს, ვიდრე პოზიტიურს.

უფრო მაკრო მოთხოვნების წამოყენება რისკების დაფარვისადმი მნიშვნელოვანი ინსტიტუტებისათვის და კონტრ/ციკლური რეზერვების ფორმირება საქართველოში ეს-ესაა დაიწყო, ამიტომ ძნელია მსჯელობა მის ეფექტიანობაზე.

ძირითად საგარეო რისკებს შეიძლება მივაკუთვნოთ:

- ეკონომიკური ზრდის ტემპების მნიშვნელოვანი შენელების რისკები შიდა და საგარეო მოთხოვნის შემცირების შედეგად, რაც საქმიანი აქტივობის დონის შემცირების ფაქტორია;

- მსოფლიო ეკონომიკის განვითარების პერსპექტივების გაურკვეველობა;

- იპოთეკური დაკრედიტების ბაზრის გადახურების საფრთხე;

- რბილმა ფულად-საკრედიტო პოლიტიკამ, რასაც ატარებს განვითარებული ქვეყნების ცენტრალური ბანკები, გააძლიერა გლობალური ინვესტორების მხრიდან მაღალშემოსავლიანი აქტივების ძიების ტენდენცია, რამაც შეიძლება გამოიწვიოს სპეკულაციური ბუშტების ფორმირება ფინანსური ბაზრების ცალკეულ სეგმენტზე;

- აპეტიტის გაზრდა რისკისადმი ინვესტორების მხრიდან შეიძლება გახდეს ფასიანი ქაღალდების ბაზრის გადახურების ფაქტორი;

- გლობალური ფინანსური სტაბილურობისათვის შესაძლოა არსებითი გამოწვევა გახდეს რისკების რეალიზება საპროცენტო განაკვეთების გაზრდის შედეგად, საპროცენტო განაკვეთების რეკორდულად დაბალ დონეებზე ძალზე ხანგრძლივად შენარჩუნების პირობებში. წამყვან ვალუტებზე განაკვეთების გაზრდას შეიძლება მოჰყვეს კაპიტალის ნაკადების ვოლატილობა შიდა ბაზრიდან უცხოელი ინვესტორების სახსრების გადინების რისკის გაძლიერების გამო. საბაზისო საპროცენტო განაკვეთების ცვლილებამ და ბაზრის მონაწილეების მოლოდინების შეცვლამ შესაძლოა გამოიწვიოს აქტივების ღირებულების მნიშვნელოვანი შემცირება, ეროვნული ვალუტების გაუფასურება და სხვა.

მიუხედავად იმისა, რომ საქართველოს სავალეო მდგრადობის ინდიკატორები საერთაშორისო ნორმებით ზომიერია, საბანკო სექტორის სესხების ზრდა კაპიტალის საერთაშორისო ბაზრებზე არ შეიძლება დარჩეს რეგულატორის ყურადღების მიღმა.

ბაზელ III-ის ლიკვიდობის ნორმატივების შემოღებამ შეიძლება გამოიწვიოს საბანკო საპროცენტო მარჟის შემცირება მაღალლიკვიდური აქტივების ხვედრით წონის ამალეებისა და გრძელი პასივების ღირებულების ზრდის გამო, აგრეთვე დაკრედიტების საშუალო ვადების შემცირება 1 წლამდე, რამეთუ ბანკებს არა აქვთ აუცილებელი გრძელვადიანი სარესურსო ბაზა მოთხოვნების შესასრულებლად წმინდა სტაბილური დაფინანსების მაჩვენებლის (NSFR) მიხედვით.

ერთ-ერთი ურთულესი პრობლემა, რომლის გადალახვაც აუცილებელია ბაზელის კომიტეტის ახალი კონცეფციების დანერგვისას, იქნება სისტემურად მნიშვნელოვანი ფინანსური ინსტიტუტების რეგულირების პრობლემა. დამატებით არგუმენტაციას არ საჭიროებს სისტემურად მნიშვნელოვან ფულად-საკრედიტო ინსტიტუტებზე სპეციალური ზედამხედველობის აუცილებლობა.

2012 წელს საბანკო ზედამხედველობის ბაზელის კომიტეტმა განავითარა გაიდლაინები – სისტემური მნიშვნელობის ნაციონალური ბანკების საქმიანობის რეგულირებისათვის.

ბაზელის კომიტეტის რეკომენდაციით ეროვნულმა რეგულატორებმა და ზედამხედველებმა უნდა განავითარონ თავისი საკუთარი მეთოდოლოგია ბანკების სისტემური მნიშვნელობის შეფასებისათვის, იღებენ რა მხედველობაში მათ შესაძლო გაკორტების შედეგებს და ეროვნული ეკონომიკის მახასიათებლებს [7, გვ. 148].

საქართველოში ასეთი ბანკების კატეგორიას მიეკუთვნება საქართველოს ბანკი, თიბისი ბანკი და ლიბერთი ბანკი.

ბანკების სოციალური პასუხიმგებლობის ერთ-ერთი გამოვლინება შეიძლება გახდეს რეგულატორული მოთხოვნების მოდერნიზაცია და ცვლილება ფასდადებისადმი საბანკო პროდუქტებსა და მომსახურებაზე. ხარჯვითი მიდგომა ფასდადებაში, რომელსაც ბანკები იყენებენ, ფაქტობრივად იწვევს რისკებისა და დანახარჯების გადაკისრებას (მათ შორის ჯილდოების) საბანკო მომსახურების მომხმარებლებზე. ამგვარი მოდელი არ პასუხობს მეურნეობრიობის საბაზრო მოდელს, ეწინააღმდეგება საბანკო ბიზნესის არსს – რისკების აღებასა და მართვას. ამასთან დაკავშირებით ბოლო პერიოდის ცვლილებები, რაც დაკავშირებულია თანამშრომელთა ჯილდოების გადახდის დასაბუთებასთან რისკების მართვის დონესა და შედეგებზე დამოკიდებულებით, გადანყევს გარკვეულწილად ამ პრობლემას.

დეპოზიტების დაზღვევის სააგენტო უნდა აღიჭურვოს ისეთი ფუნქციით, როგორიცაა სისტემის მონაწილე საკრედიტო ორგანიზაციების პრობლემების პირველი ნიშნების გამოვლენა.

დასასარულ, სავსებით მისაღებია ევროპის ცენტრალური ბანკის ვიცე პრეზიდენტის ვ. კონსტანციოს მოსაზრება: „ცენტრალური ბანკების მეთაურებმა უნდა

აღიარონ, რომ ინვესტიციებისა და ერთობლივი მიწოდების ხელშეწყობისათვის აუცილებელია საგადასახადო-საბიუჯეტო, რეგულატორული და კონკურენციული პოლიტიკის წვლილიც“ [8].

ლიტერატურა:

1. Роджер Лерой Миллер, Дэвид Д. Ван-Хуз, Современные деньги и банковское дело, пер. с англ. Инфра М., 2000.
2. <https://www.nbg.gov.ge/index.php?m=340&newsid=3239>
3. geostat.ge
4. https://www.federalreserve.gov/pf/pdf/pf_2.pdf, p.15
5. მექვაბიშვილი ე. გლობალიზაციის ეპოქის ფინანსური კრიზისები და საქართველოს ეკონომიკა, თბილისი, „ინტელექტი“, 2018.
6. Demirguc- Kunt A., Detragiache E. Cross-Country Empirical Studies of Systematic Bank Distress: A Survey. IMFWP, May, 2005
7. Kovzanadze I. Global Economy: Post-crisis to Sustainable Development, Bloomington, “Universe”, 2018.
8. Constâncio V. Challenges for future monetary policy frameworks: European perspective. The speech at the 19th Annual International Banking Conference “Achieving Financial stability: Challenges to prudential regulation”. Chicago 6 4 November.

The Regulation Issue of Banking Sector Activities

Maya Gogokhia

Associate Professor at

Iv. Javakhishvili Tbilisi State University

maya.gogokhia@gmail.com

In recent decades of crises, most countries in the world give preference to financial stability to the detriment of effectiveness. It is also important to develop the banking sector management and regulatory methods that will make the banks get interested in implementing project financing, crediting the real sector as a counterweight to speculative operations.

The latest researches into the financial instability problem conducted abroad indicate the need to avoid a wide range of shocks on the economy and the financial sector, through the creation of megaregulator. A clear example of this is the new supervisory body ESRC (European Systemic Risk Council), which aims to monitor system risk.

In our view, NBG does not possess a tool for the impact on commercial banks and other financial intermediaries' business-model, which will promote the attractiveness of long-term investments in the real sector of the economy. At the same time, the institutional structure of the model of contemporary Georgian financial sector requires attention to be paid. According to the Herfindahl-Hirschman Index (HHI), the concentration of bank assets in Georgia is one of the highest among European countries.

Due to the inappropriate development of various sectors of the Georgian economy and the significant influence of globalization process, the excessive use of monetary policy instruments in the Georgian financial sector, without control on commercial banks' activities and supervision practice, can cause violation of the transmission mechanism having impact on the real economy of monetary policy.

In the management systems of developed countries economies there is acknowledged the need for determining the goals of monetary policy by the economic growth indicators and not only on the basis of the inflation rate.

Financial system in Georgia is oriented to banks. The efficiency indicators of the banking system are: the level of capitalization, the quality of assets, the diversification of operations, the existence of reserve buffers, the frequency of bankruptcies, the effective system of deposits insurance.

The central issue of the modernization of banking sector regulation is to organize activities of central banks and the boundaries of their mandate.

The efficiency of banking supervision is not determined so much as to what and how many bodies are carrying out it, but what instrumental tools they have, as well as their staff's professionalism and organizational structure.

Keywords: Financial stability, monetary policy, economic growth, regulation of the banking sector.

JEL Codes: G20, G21, G22, G28]